

Brázda, Radim

Filozofové ve městě

Studia philosophica. 2019, vol. 66, iss. 1, pp. 95-112

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2019-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141380>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Filozofové ve městě

Philosophers in the City

Radim Brázda

Předložený text je ukázkou z připravované knihy Filozofové ve městě, která je při příležitosti stého výročí založení Masarykovy univerzity a Filozofického semináře věnovaná připomínce prvních devíti vedoucích nynější Katedry filozofie. Jako ukázkou jsem vybral text, věnovaný Lubomíru Novému.

3 × 3 je devět filozofů

Na chodbě Katedry filozofie FF MU v Brně na ulici Arne Nováka je umístěn zarámovaný obraz složený z devíti fotografií dosavadních vedoucích katedry. Vpravo od něj je další, se stejně velkými fotografiemi dalších dvou vedoucích katedry z poslední doby. Současně je na něm dostatek místa pro ženy a muže dalších desetiletí. Vstřícně bychom si to mohli vyložit tak, že se předpokládá, že se bude filozofie vyučovat ještě dalších sto let. Již nyní je jisté, že se k úctyhodným mužům v čele katedry přidá první žena, Zdeňka Jastrzemska, která vykonává funkci vedoucí katedry od roku 2012.

Připomenout při výročí 100 let od vzniku Masarykovy univerzity filozofy, kteří stáli od jejího počátku v čele katedry, by bylo možné několika způsoby. Jedním z nich by bylo umístit fotografii vedoucích kateder na sociální síť, napsat vzpomínku či krátký komentář. Je možné, že by se takovému statusu dostalo i několika symbolů zvednutých palců a objevila by se řádka osob, kterým by se to líbilo či nelíbilo. Domnívám se, že podobná instinktivní reakce (zdráhám se zde použít slovo reflexe) by byla zapomenuta za několik hodin. Ti, kterým by se to líbilo, by možná od uvedených filozofů neznali ani řádku nebo by netušili, čím se zabývali. Proto jsem zvolil pro připomenutí způsob tradiční. Zmíněné filozofy se pokusím připomenout s pomocí jejich textů,

Foto Jakub Peloušek

vzpomínek, myšlenek a naznačím, jak by filozofická témata, kterým věnovali pozornost, mohla spojovat minulost s přítomností.

Reálně to znamená, že jsem strávil nějaký čas s texty filozofů, kteří působili na téže instituci, pohybovali se ve stejné budově, na stejné chodbě. Některé z nich si pamatuji osobně, s jinými jsem se seznámil díky jejich textům. Vznikne-li připomenutí v podobě textů, mohl by se ten, kdo se zmiňuje o mužích, stojících posledních sto let postupně v čele Katedry filozofie, domnívat, že s minulými stále sdílíme mnohá společná témata. O tato témata a otázky, které se nám zdají společná, se mohli i oni dělit s filozofy své

a předcházejících generací, stejně jako my filozofické problémy a otázky sdílíme v jiném kontextu s filozofy současnými a předcházejícími. Vědomí této přirozené kontinuity hutně popisují verše Jana Skácela: „Je včera, bude dnes a bylo zítra...“¹ S Janem Skácelem se občas někteří z našich filozofů generace 60. let setkávali v někdejší Akademické kavárně. Pro nás jsou přítomni již jen prostřednictvím textů a vzpomínek na ně, které nám mohou zprostředkovat ti, pro které je ještě „zítra“.

Uvědomění si této přirozené kontinuity, jíž jsme součástí i my, bylo prvním z důvodů, proč sestavit text s pracovním názvem *Filozofové ve městě*. Postojíme-li před malými portréty prvních devíti vedoucích Katedry filozofie, vzpomeneme-li na Skácelovy verše, rychle by nás mohlo napadnout, že se neodvratně i my staneme byvšími, a proto bychom mohli těm, kteří budou byvší za dalších 100 let a v počátečních úsecích svého života absolvují studium na naší katedře, zanechat krom jiného i připomínku, že pro nás je stále i „včera“, současně víme, že naše „dnes“ bude byvší a věříme, že rovněž pro ně i „zítra“ bude nějaké „včera“.

Aby však nezůstalo jen u slovní hříčky, jež je variací na přímé a jasné sdělení, které nám na hřbitovech připomíná „co jste vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i vy“, vyplníme toto mezidobí připomínkou textů filozofů, které budeme s určitostí následovat alespoň v jednom rozměru života. Vybrané ukázky textů nezdůrazňují primárně odbornou stránku jejich badatelského života. Pozornost je zaměřena i na to, co lze nazvat *parva philosophica*, tedy drobnosti, zmínky, poznámky, odlehčené marginálie filozofů, kteří se pomalu stávají neznámými a cizími i pro studenty naší katedry (natožpak třeba pro studenty ze Srí Lanky, kteří k nám přijíždějí studovat Kanta v angličtině). Součástí vzpomínek se proto může stát i připomenutí neformálních součástí akademického života. K nim náležejí vzpomínky na kontakty s kolegy, odkazy na zájmy, sklony, libůstky, žertování a další oddechové činnosti. U některých ze zmíněných filozofů jsou tyto činnosti a zájmy mnohdy nenásilně promíseny s filozofií, s filozofickým pohledem na události a okolí. A od drobných poznámek a postřehů nemusí být daleko k otázkám tzv. kanonickým či velkým. Úctu našim předchůdcům je možné projevit s příděchem humoru, protože humor a anekdota nás mohou přivést k podobám intelektuálně netriviálního výkonu rozumu. Tuto dimenzi výkonu rozumu, s jehož pomocí můžeme rozšířit schopnost perspektivního vidění pro přesnější znalost, pregnantně

1 SKÁCEL, J. *Co zbylo...*, s. 31, báseň má název *Dobré věci*.

a v návaznosti na Françoise Rabelaise vyjádřil Vladislav Vančura: „Humor není smáti se, ale lépe vědět.“²

Podrobné životopisné údaje a alespoň stručný nárys hlavních zájmů všech zmíněných autorů poskytuje *Slovník českých filozofů* (Gabriel et al., 1998). První roky filosofického semináře, ustaveného současně se vznikem univerzity, zachycuje text Jiřího Gabriela s názvem *Brněnský filozofický seminář* z roku 1993.³ Další zmínky o díle filozofů, kteří vykonávali funkci vedoucího někdejšího filozofického semináře i pozdější katedry filozofie (pochopitelně i jejich kolegů), jsou rozesety v textech k dějinám české filozofie, které publikovali především Jiří Gabriel a Jan Zouhar, rovněž jeden z předchozích vedoucích katedry.

Filozof v neklidné době

Lubomíra Nového (15. 4. 1930 Třebíč – 15. 11. 1996 Brno) si pamatuje jako student rovněž autor tohoto textu. Ve druhé polovině 80. let mi jako studentovi Nový při nahodilé konzultaci v pivnici U čápa (z Katedry filozofie stačilo jen přejít ulici Gorkého) a po otázce, čím se právě zabývám, ochotně nabídl, že mi domluví schůzku s Josefem Zumrem, který je znalcem díla a pozůstalosti Ladislava Klímy. O něco později jsem tak mohl zajet do Prahy a setkat se s dr. Zumrem (ještě v jeho dnes již neexistujícím domku v Libni, v ulici Na Hrázi (věčnosti)). Díky doporučení od Nového mi Josef Zumr, který tehdy pracoval jako překladatel, ochotně a přátelsky ukázal tehdy nepublikované fotografie Ladislava Klímy, portrét pořízený v nemocnici nedlouho před Klímovou smrtí a seznámil mě s osudem Klímovy pozůstalosti.⁴

Lubomír Nový vykonával funkci vedoucího katedry dvakrát, v období 1963–1969 a 1991–1996. Na Nového život a dílo vzpomínali při příležitosti dvacátého výročí úmrtí jeho kolegové, kteří s ním působili na brněnské katedře nebo Filozofické fakultě. Blok osobních vzpomínek s názvem *K 20. výročí úmrtí Lubomíra Nového* je k dispozici ve *Studia philosophica* (2017, roč. 64, č. 1).⁵

2 BLAHYNKA, M. – VLAŠÍN, Š. *Řád...*, s. 75.

3 Viz také text Jiřího Gabriela o filosofickém semináři v tomto čísle časopisu (pozn. red.).

4 S Josefem Zumrem jsem se setkal znovu po letech na Katedře filozofie v Olomouci, kde jsem působil jako začínající asistent a kam on dojížděl z Prahy přednášet.

5 Dostupné z <<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/136557>>.

Dle vzpomínek svých kolegů razil Nový pro sestavování konferenčních či jiných vystoupení zásadu jejich rozčlenění na tři hlavní části, zdůraznění tří hlavních otázek nebo tří hlavních bodů. Triadiků různého druhu se vyskytuje v dějinách filozofie řada. V tomto smyslu by jím byl i Friedrich Nietzsche, který se v předmluvě k *Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen* domníval, že obraz člověka je možné vytvořit ze tří anekdot:

Ze tří anekdot lze vytvořit obraz člověka; pokusím se o to, abych z každého systému vybral tři anekdoty, a to ostatní pustím k vodě.⁶

Nietzsche tuto poznámku učinil v kontextu, v němž zdůrazňuje, že se při takovém pokusu stručně zprostředkovat dějiny starších řeckých filozofů nutně nevyhne neúplnosti. Ale současně se pokusil vybrat ty stránky učení, v nichž dle jeho mínění nejsilněji vystupuje osobnost filozofa. Domníval se, že ve velkém množství zprostředkovaných myšlenek by se mohla osobnost příslušného filozofa odmlčet. Navíc hrozí, že by se obsáhlé pojednání týkalo již vyvrácených systémů. Pak se předmětem jeho zájmu stane to osobní, které je věčně nevyratitelné. A to se Nietzsche pokusil vtěsnat do tří anekdot. Nietzsche tímto stylem pěstuje značně odlišný program dějin filozofie, než jaký reprezentoval například Hegel. Osobně-individuální charakter a znaky nějaké filozofie, které nejsou spjaty s abstraktními pojmy, jsou redukovány na střízlivá fakta biografie nebo zcela opominuta. Pro literárně a rétoricky vyjádřenou subjektivitu autora není místo – nepatří do instrumentáře filozofie, a proto mohou být z dějin vypuštěny.

Z hegelovského pohledu by anekdotické předávání tradovaného bylo zcela bezcenné. V Hegelově perspektivě jsou těla filozofů v dějinách těly pomíjivými, omezenými časem, ale jejich díla je v této pomíjivosti nenásledují, protože jejich obsah tvoří „to rozumné“ (das Vernünftige). Pro Hegela nejde ve filozofii o osobnosti a charakter, proto odmítá historiografické zprávy a doxografické výtahy. Tato linie filozofie, která je ale bez ohledu na Hegelovo mínění nepřerušovaná až do současnosti, však na rozdíl od Hegela neodsouvá otce anekdotických dějin filozofie, Diogena Laertského na okraj zájmu, ani se nedomnívá, že se zabýval špatnými anekdotami. Dějiny filozofie postupují přinejmenším po obou liniích a hegelovský pohled nás nemusí při našem *laudatio* svazovat.

6 „Aus drei Anekdoten ist es möglich, das Bild eines Menschen zu geben; ich versuche es, aus jedem Systeme drei Anekdoten herauszuheben, und gebe das Uebrige preis.“ NIETZSCHE, F. *Die Philosophie im tragischen...* [on-line, cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z <<http://www.nietzschesource.org/#eKGWB>>.

Připomeňme si, že „anekdota“ byl původně filologický *terminus technicus* pro ještě nevydané spisy nebo dosud neznámé epizody ze života známé osoby. Anekdotou mohl být (v dnes již málo či téměř nepoužívaném významu) nějaký detail, který původně nebyl určen veřejnosti, nějaká utajená, neznámá okolnost, příhoda, která má neznámou i zůstat. Anekdota mohla rovněž označovat krátké vyprávění, které učinilo viditelným charakter velkého muže, stejně tak i nepodstatnou okolnost soukromého života, záznam malého biografického, ale příznačného detailu.

Snad i proto a ve volné návaznosti si Nového připomeneme spíše anekdotickými ukázkami z jeho dvou vybraných textů, které mají osobní charakter, a jednoho textu, který je Novému věnován a zaměřuje se přímo na jeho osobu. Ukázky jsem se v komentářích pokusil volně a s využitím aluzí spojit se světem filozofie mimo Katedru filozofie v Brně. Nejprve nám Nový v ukázce ze *Skeptické mezihry* popisuje proces, v jehož průběhu osudy děl následují pomíjivost těl až k hypotetickému poslednímu čtenáři – bez ohledu na to, zda obsahují tři nebo více částí, anekdoty nebo abstraktní úvahy o čísle.

Skeptická mezihra

První ukázka je vybrána z knihy *Filozofie v neklidné době* (1965). Ve výtisku, který jsem měl v rukou, jsem našel za přehybem obálky složený výstřížek s recenzí, která vyšla v blíže neurčených novinách dne 12. listopadu 1965. Recenze má název *Filozofie v dnešku* a autor v ní Nového knihu charakterizuje na jednom místě takto:

Volbou otázek i závěry rozhodně vyvolává různorodou reakci: někteří se snad budou pozastavovat nad neobvyklostí pojmosloví a přístupů, stoupenci matematického myšlení mohou nazvat knížku filozofickou poezií nebo zbytečnou metafyzikou a ty, kdo se hlásí k filozofii člověka, možná rozhořčí, že místy příliš odbíhá od člověka k vnějšímu světu.

Zdá se, že v roce 1965 kniha rozhodně nezapadla a vzbudila pozornost i kritickou reflexí tehdejšího marxismu, svým jazykem, příklady z literatury a kinematografie. Vybraný text je z kapitoly s názvem *Skeptická mezihra*. Má formu krátké eseje a je psán volnějším stylem než hlavní části textu.

Přehlížím zrakem knihovnu, oči přebírají jeden svazek za druhým. Tuny papíru již popsali vědci, umělci a filozofové všech dob. A denně chrlí tiskárny další a další svazky knih a časopisů. Čím vyšší jsou hory knih, do kterých uložilo lidstvo své poznání, tím více nás tíží myšlenka na hranice lidského vědění i na hranice naší vlastní existence. Nepřehledné množství pramenů existuje o Kantových antinomiích, o jednom zlomečku, o jedné epizodě lidského vědění. Co je komu do Kanta? Co je mi po antinomiích? Miliony lidí žily bez Kanta a jeho antinomií a budou dále žít a možná budou žít šťastně právě proto, že nic nevědí o Kantovi a o jeho antinomiích. A teď si představme, že nějaký profesor, tehdy ještě pouze „Oberasistent“ a později „Privatdozent“, stal se profesorem proto, že zasvětil svůj život rozboru Kantových antinomií. Pečlivě si uložil do svého soukromého archivu pět výstřížků z různých časopisů, ve kterých ho za spis o Kantovi pochválili, a deset výstřížků ohnivé polemiky, která se kolem jeho interpretace Kantových antinomií rozpředla. Byla to bouřlivá polemika a v kavárně Lux se na ni ještě několik let vzpomínalo. Náš profesor filosofie prožil tak svůj krátký nadějný život a zemřel ve věku 61 let. Mezitím jeho „Oberasistent“ sbíral také výstřížky o plodné vědecké činnosti svého představeného a nyní píše nekrolog oslavující „tohoto skromného, avšak vynikajícího“ učenice, který se zapsal nesmazatelným písmem do dějin filosofie. Brzy se však ukáže, že toto „nesmazatelné písmo“ je petit: jméno profesora a jeho spisu objeví se petitem skromně vysázené v neskromně tlusté příručce o Kantovi z pera jiného profesora filosofie. Tento petit, zaručující relativní nesmrtnost, vydrží v nejlepším případě několik desítek let a po té době se tlustá příručka, ve které byl zapsán, sama změní ve stručný petitový záznam v jiné, ještě obsáhlejší příručce a s ním zmizí jméno našeho profesora. Jeho spis o antinomiích zapadne v několika exemplářích v různých knihovnách a v síních starých hradů a zámků, kterými projdou unavení turisté spěšným krokem, aby za vraty vyměnili povinnou úctu za zájem o věci méně věčné: půjdou na pivo, sednou si do auta a budou se těšit z koupání, ze slunka, z milování.

Zatím v té době jiný profesor filosofie studuje opět Kantovy antinomie, aby je vložil tentokrát z marxistického hlediska, protože je to velmi potřebné z důvodů účinného boje proti buržoazní ideologii. Stráví na tom pět let života, a když uvážíme, že učednická léta ukončí ve třicítce a že v sedmdesátce již mnoho nevytvoří, zbývá mu čtyřicet let, ve kterých může napsat asi osm knížek a desítky studií, článků a recenzí. A tak stráví filosof léta svého života psaním děl, o která po jeho smrti málokdo zavádí...

Již vidím před sebou úsměvy těch, kteří o své vědě nikdy nezapochybovali a kteří se o filosofii vysloví pohrdavě: „Tak je to tedy, sami filozofové pochybují o jejím smyslu.“

Jak jsou sebejistí! Vždy vědí, co jejich obor znamená a co sami znamenají! Jsou slabí, protože nikdy nepoznali meze své existence a meze své vědy. Anebo se tak jen tváří, aby si sami něco namluvili a překlenuli svou vlastní nejistotu. Síla je tam, kde je činorodá práce při plném vědomí těchto mezí.⁷

Nový se v textové ukázce *Skeptické mezihry* zmiňuje o několika tématech (nepřehlédnutelné množství filozofických textů, které může jedinec stěží přečíst, změny akcentace filozofických problémů, zapomenutí, které hrozí autorům, jejich dílům i problémům, které považovali za klíčové, pomíjivost, schopnost sebereflexe filozofie). Jedno z nich se týká uvědomění si již tehdy a dnes ještě více nepřehlédnutelného a pozornou četbou fakticky nezvládnutelného množství filozofické literatury. Zkusme Nového poznámku krátce rozvinout na základě vlastní zkušenosti. K dnešnímu dni existuje textový rezervoár, který je více než 2 500 let permanentně plněn produkcí primární filozofické literatury. Na primární autorskou literaturu jsou nabaleny komentáře, syntetizující práce, slovníky, disputace, sumy, výklady a interpretace primární literatury. Ty se místy mohou osamostatnit do podoby primární literatury. Jak to vypadá jen v části světa v číslech? Ukážeme si to nikoli na monografiích a studiích, ale na dvou příkladech – na bibliografiích studií a monografií. Od roku 1949 předkládá *Répertoire bibliographique de la philosophie* (RBP) soupisy bibliografií filozofické literatury. Jedná se o ročenky, které sledují filozofickou produkci: monografie a texty vycházející ve filozofických časopisech v 8 jazycích. Nynější podoba RBP vychází od roku 1991 pod trojím názvem *International Philosophical Bibliography – Répertoire bibliographique de la philosophie – Bibliografisch Repertorium van de Wijsbegeerte*. V č. 1/1949 tvořilo databázi sledovaných časopisů 226 periodik, v roce 2006 stoupl počet sledovaných časopisů na 503. Tato rozsáhlá řada systematicky uspořádaných bibliografií bibliografií má i speciální rubriku pro texty o pojmu filozofie a pro úvody do filozofie. Jen první a druhý díl RBP z roku 2006 obsahují celkem 10 000 položek a 2 814 recenzovaných knih.⁸ Podobně dokumentují obsáhlou filozofickou literaturu i soupisy Wilhelma Risse (1931–1998) *Bibliographia philosophica vetus* (Risse 1998) nebo *Bibliographia Logica: Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte. Band I, 1472–1800* (Risse 1965). První díl *Bibliographia Logica* tvoří soupis autorů a děl a má 235

7 NOVÝ, L. *Filozofie v neklidné...*, s. 45–47.

8 Touto problematikou se zabývá studie BRÁZDA, R. – JASTRZEMBSKÁ, Z. *Problémy sebereprodukce ve filozofii I...*

stran. Z jednoho oboru v období 1472–1800. *Index auctorum* prvního Risseho dílu má 39 stran (Risse 1965, 237–276) s cca 50 jmény na stránce, přičemž u každého autora se odkazuje prostřednictvím letopočtu na vydání 1–13 děl. Nebudou-li předmětem vašeho zájmu Kantovy antinomie, ale logika a její dějiny, zkuste si spočítat, kolik vám zabere pouhé kurzorické čtení děl obsažených v prvním dílu *Bibliographia Logica*.

Proč se v takové situaci věnovat psaní dalších textů, když vyhlídka na to, že si jich někdo všimne, je mizivá a okruh lidí, kteří skutečně čtou specializované texty, se pravděpodobně zmenšuje? Souvisí stále větší množství knih, které vplouvají do dějin filozofie, s rostoucím a přesnějším věděním nebo pouze s větším množstvím filozofů? Věnuje-li filozof pozornost novým věcem, věnuje méně času studiu minulého a pak objeví a experimentálně ověří něco, co bylo s pomocí spekulace před několika staletími vysvětleno a popsáno mnohem přesněji. V Novým popsané situaci je pochopitelné, že po přechodu na masové, manažersky spravované univerzity není již ani tak podstatné, co je v textu napsané, ale kolik nových kusů textů a studií se vyprodukovalo, kde, zda jsou v anglickém jazyce a umístěny v časopisech prvního kvartilu. Avšak co filozofovi záleží na kvartilu a citačním indexu? Koho má dohnat a předejít? Není tempo filozofického myšlení spíše volnější (pečlivé, zevrubné) a z povahy věci „nesoutěžní“?

V situaci rychlých změn, zaměření se pouze na to, co je nové, co je trendem a v souladu s aktuálními výzvami institucí udělujících granty, v situaci osvojování si a přijímání prosazovaných zájmových preferencí, se filozof může stát moderním pouhou zdrženlivostí, která je dočasně přezíravě hodnocena jako zpátečnická a brzdící nemodernost. Není vyloučeno, že stále se zrychlující vír změn vynese opakovaně v průběhu jednoho života na světlo opět to, co zde již bylo. A to bude chvíli chápáno jako moderní, aktuální, trendové. Je kategorie trendu, pokroku, aktuálnosti něčím, co má zasahovat i do organizace výuky a zaměření filozofie? Z pohledu univerzitního provozu, který je řízen marketingově, jistě ano, z pohledu filozofů tomu tak nutně být nemusí.

Vědomí hranic věděním a mezi vlastní existence lze chápat jako nemožnost obsáhnout již vyprodukované, předložené a v textech konzervované věděním v omezeném čase. Je v této situaci možné rozšiřovat věděním bez nejistoty, zda naše „nové“ věděním není pouhou duplikací toho, co bylo uloženo v zapomenutých svazcích? Ověřit si, že tomu tak není, znamená přebírat se v již napsaném minulém. A než si to ověříme, než se naučíme několika jazykům, v nichž jsou již existující texty napsané, je pravděpodobné, že zemřeme. Současně nikdo nemusí obsáhnout vše, aby pochopil klíčové problémy filozofie.

Jinému k tomu nepomůže ani nevšední encyklopedická znalost. Další si osvojí technologii dobrého života přirozeným způsobem a jako doplněk mu postačí běžná příruční knihovna, neubíjející smysluplná práce, zdraví, pravidelné procházky a dobrá strava.

Působí-li filozof na univerzitě, nejde ani tak primárně o to, aby se zapsal do dějin jiným typem písma než petitem, ale aby zpřítomňoval a oživoval to minulé, které u nových generací mívá často kredit starého a nepoužitelného harampádí (pokud však o existenci tohoto harampádí vědí). Porozumíme-li knihám našich předchůdců jako rozšiřující se nabídce zkušeností, které jejich čtenář dosud nemohl získat, pak by to platilo pouze v případě, že o nich možný čtenář ví. Pokud ne, získává zkušenost jinak, déle a do své smrti se nemusí dovědět o omezenosti své zkušenosti. V horším případě se omezená zkušenost použije k radikálním postojům typu „zde stojím a nemohu jinak“, rychlým odsudkům a hodnocením nebo hermeneutickým válkám o jedinou správnou interpretaci.

Nekrology na živé

Druhé připomenutí Nového díla a současně podnět k úvaze jsou spjaty s tématem smrti. Vlastní a fyzicky nutně omezenou existenci může filozof věnovat získávání vědění po dobu, která má jasně vymezený konec. Smrt může filozofa zastihnout při snaze předávat vědění jiným osobám, které mají rovněž omezenou fyzickou existenci. Nepřekročitelnou hranici života připomíná zmínka o smrti G. W. F. Hegela, zapsaná v sešitu, který je vystaven v Schiller-Nationalmuseum v německém Marbachu. Jedná se o sešit s poznámkami z Hegelových podzimních přednášek v roce 1831. Poznámky z přednášek věnovaných dějinám filozofie si pečlivě činil budoucí hegelovský filozof, spisovatel a teolog David Friedrich Strauss (1808–1874). Jeho rodný Ludwigsburg je z terasy Schillerova muzea vidět na horizontu při pohledu směrem na západ. Strauss 14. listopadu 1831 ukončil poznámky z přednášek stručným zápisem: „Am 14. Nov. Abends ist Hegel an der Cholera gestorben.“⁹ Hegel sice pravděpodobně zemřel z jiné příčiny, ale ukončení přednášek z tohoto ultimátního důvodu bylo faktem. Přednášky skončily náhle, bez epilogu. Po letech zemřel jiným způsobem, nezvratně, penzionován a uprostřed

9 „14. list. večer zemřel Hegel na cholera“ – osobní záznam autora při návštěvě Schiller-Nationalmuseum v Marbachu v roce 2017.

vědecké činnosti v rodném Ludwigsburgu i Strauss. Rok před smrtí se Straussovi dostalo řádné porce kritiky jeho díla od Friedricha Nietzsche. V první z *Nečasových úvah* s názvem *David Strauss, vyznavač a spisovatel* (*David Strauss, der Bekenner und der Schriftsteller* z roku 1873) naloží Straussovi tolik kritiky jeho díla, že by snad bylo klidnější odcházet ze světa zapomenut a nepovšimnut. V roce 1900 však odejde i Nietzsche. A bez ohledu na on-line přístupné kompletní dílo Nietzsche Source¹⁰ může potkat odsunutí z aktuálního zájmu a na základě kritérií využitelnosti, flexibility, aplikovatelnosti a politicky motivovaných preferencí i jeho génia.¹¹

Podobně jako najdeme na poslední stránce Straussova sešitu poznámek z Hegelových přednášek lakonický záznam o Hegelově smrti, zmiňuje ve svých poznámkách své učitele i Nový, byť v souvislosti s jinými událostmi, než je náhlé úmrtí. Ve svých vzpomínkách zmiňuje, jak coby pomocná vědecká síla přepisoval na psacím stroji text Mirko Nováka s názvem *Otázka hudby hrané k práci a hudby reprodukované do veřejného prostoru*.¹² Zpětně nahlíženo: budoucí vedoucí katedry pomáhal jako písař tehdejšímu vedoucímu katedry. Podobně autor této knihy chodil na přednášky Jan Zouhara, který byl vedoucím katedry v letech 2000–2012. A nynější vedoucí katedry a první žena v čele katedry Zdeňka Jastrzemska navštěvovala jako studentka přednášky Jana Zouhara. S dalším vedoucím katedry Jiřím Cetlem (v letech 1970–1990) spojují Nového krom kolegiálních vazeb i texty z *Nekrologů na živé*. Nekrology se týkají pouze smrti zdánlivé, při níž se prostřednictvím nekrologu příslušnému budoucímu nebožtíkovi dá nahlédnout do reflexe jeho života, zpravidla při příležitosti kulatých narozenin. Na téma smrti skutečné, nikoli pouze zdánlivé, nakonec dojde řada i v posledním z těchto drobných textů, který je nekrologem na smrt. Nového *Nekrology* můžeme považovat za zpřístupnění kousku každodenní historie katedry, univerzity a jejích členů. Dnes by se podobné záznamy zřejmě mohly řadit k tzv. orální historii.

10 Nietzsche Source poskytuje kompletní elektronickou edici Nietzscheho díla: <<http://www.nietzschesource.org/>>.

11 Ve výjimečných případech se filozof může pokusit udržet v přítomnosti i po smrti jiným způsobem, než pouze s pomocí svých textů a pozůstalosti. Jeremy Bentham (1748–1832) odkázal po smrti své tělo svým následovníkům. Jeho preparované mrtvé tělo sedí dodnes na jeho vlastní přání ve vitríně na University College London. Dle zadněschodištních historek býval na výroční zasedání vědecké rady dovážen a byl v zápisech veden jako přítomný, ale nehlasující.

12 NOVÁK, M. *Otázka hudby...*, s. 178–179. Ukázky z něj naleznete v kapitole věnované Mirko Novákovi (byl vedoucím katedry 1948–1953).

Z Páclova Nekrologu na Nového

Nový psal nekrology na živé svým kolegům, přátelům, vlastní katedře, sám sobě i smrti. Je pochopitelné, že jej kolegové potěšili nekrologem, který si mohl sám přečíst. Autorem byl sociolog Pavel Pácl a Nového představil následovně:

Původem z moravské vísky začal v Židenicích s etikou, aby po letech stejné Židenice od své etiky asanoval. Cestoval po francouzských lyceích, západoněmecko-rakouských vědeckých fórech a honolulských barech.¹³ Reformátor evropského pohřebnictví; vzpomeňme jeho propracované studie, kterak pohřbívati lidi ve stoje. Zpěvák izraelských budovatelských písní. Významný metafyzik, proslavený zejména teorií cedníku a metodou měřitelnosti prázdna v sobě. V cirkusových arénách celého světa nedostižný polykač zubů! Teoretický sexuální maniak a maniakální sexuální teoretik... Velkoobchodník s kvasnicemi. Sociologický fenomenolog a inteligentní pedant. Kosmetický poradce; jeho dialog s Blankou Filipcovou¹⁴ na toto téma si dala do francouzštiny přeložit firma Chanell. Plesový organizátor evropského formátu. Atď. atď. atď. Jedním slovem – umělec života, který to dotáhl od úctyhodné filozofie v neklidné době po úctyhodnou dobu v neklidné filozofii, logice a sociologii.¹⁵

Zmíněná teorie cedníku se týká dle slov z Nového *Autonekrologu* přístupu k ženám, přesněji možného oboustranně vstřícného kontaktu se ženami.¹⁶ Muž před ženou nezastřeně a bez možnosti skrytí přiznává své fyzické i mentální nedostatky. Ženy, kterým nepřehlédnutelné nedostatky vadí, propadají cedníkem a další konverzace a kontakt jsou vhodné se ženami, které jsou k nedostatkům vstřícné (nebo jim nevadí a v nejlepším možném případě je nevidí nebo je za nedostatky nepovažují). Páclém zmíněná metoda měřitelnosti prázdna, náležející do oblasti metafyziky, je rovněž v Nového *Autonekrologu* dohledatelná teorie piva jako nástroje vědeckého poznání a sociální terapie. Nový ji formuluje následovně:

13 Bar Honolulu je píseň Jiřího Suchého. Její obliba Lubomírem Novým byla důvodem, proč ji v různých souvislostech zmiňují jeho kolegové. Obecně je možné použít označení „Bar Honolulu“ i pro restaurace s atmosférou, která se v písni popisuje.

14 Blanka Filipcová, nar. 1928, socioložka zabývající se výzkumem využití volného času a životního stylu; spoluautorka ve své době reflektované a diskutované knihy *Různoběžky života: Zápas o socialistický způsob života*. Praha: ÚFS ČSAV 1974, 2. vyd. 1976; spoluautor J. Filipec.

15 NOVÝ, L. *Nekrology...*, s. 37.

16 *Tamtéž*, s. 41.

a) Poznání: součtem množství vypitého piva lze měřit prázdno v duši (např. 4 püllitry=prázdno v duši o rozměru 2 dm³). – b) Terapie: pivo je prostředek k oslabení dvou sociálně nejkonfliktnějších sfér, tj. pivo účinně zabráňuje myšlenkovým rebeliím (po pivě se totiž blbne) a sexuální anarchii a maniačtí (po pivě se totiž ..., no, po něm se právě neblbne).¹⁷

Cetlovy teze o Novém (a Marxovy teze o Feuerbachovi)

Dalšímu z řady vedoucích katedry věnoval Nový *Sdružený nekrolog na doktora Cetla*. Při jiné příležitosti věnoval v roce 1986 Cetlovi další zdravici, která začíná slovy:

Jak už to ve vědě chodí – nemaje na to, abych byl druhým Cetlem, stal jsem se alespoň prvním badatelem o Cetlovi.¹⁸

Zdá se, že v roce 1986 ještě Nový netušil, že se v roce 1990 stane po Cetlovi opět vedoucím katedry.

Vždy miloval Zbrojovku, své nikdy nemyté auto, literaturu, klid, rozvázné vyřizování přípisů s přesvědčením, že vše nějak dopadne; a naopak se svatým nadšením vždy odsuzoval prohnílý alibismus fotbalových soudců, neobjektivnost vídeňské televize a fanoušků Baníku Ostrava, škodlivost buržoazní ideologie, zejména antropologismu, scientismu, fenomenolexistencialismu, náboženského tmářství a dalších nezdravých tendencí, jako je např. balkanizace naší stravy, což mu např. nebránilo v tom, že si v Akademické kavárně dával k obědu nejčastěji srbské žebírko.¹⁹

Jiří Cetl se mu o několik měsíců později odvděčil *Tezemi o Novém*, které volně odkazují na některé z 11 Marxových *Tezí o Feuerbachovi* z roku 1845. Cetlovy parafráze mohou sloužit jako pomůcka pro ověření si znalostí z dějin filozofie, protože vtíp je zde výsledkem použití dikce Tezí při hodnocení Nového. Cetl vybrousil formu filozofického pastiše a hříčky s aluzemi na život, stanoviska a názory slavných filozofů ve svých filozofických apokryfech.²⁰

17 *Tamtéž*, s. 42.

18 *Tamtéž*, s. 82.

19 *Tamtéž*, s. 27–28.

20 CETL, J. *Ale vždyt...*

Srovnajme si oba texty. Nejprve původní Marxovu 1. tezi:

Hlavním nedostatkem veškerého dosavadního materialismu – včetně feuerbachovského – je, že předmět, skutečnost, smyslovost je brána ve formě objektu nebo názírání; nikoli však jako lidská smyslová činnost, praxe, nikoli subjektivně. Proto se stalo, že činná stránka, v protikladu k materialismu, byla rozvíjena idealismem – ale jen abstraktně, protože idealismus samozřejmě nezná skutečnou, smyslovou činnost jako takovou. Feuerbach chce mít smyslové objekty skutečně odlišné od objektů myšlenkových; avšak nepostihuje samu lidskou činnost jako předmětnou. Pokládá proto v „Podstatě křesťanství“ za vpravdě lidský jedině theoretický postoj, kdežto praxe je postižována a zachycována jen ve své špinavě-židovské jevové formě. Nechápe proto význam „revoluční“, „prakticko-kritické“ činnosti.²¹

Cetl pak ctí dikci první teze a upravuje ji pro Nového:

Hlavním nedostatkem všech dosavadních charakteristik a posudků docenta Nového (včetně Nového samotného) je, že svůj předmět, skutečnost Nového, pokládají za postižitelný. Proto se stalo, že nepostižitelně postižitelné na něm bylo zatím pochopeno jen ve své špinavě čachrářské jevové formě.²²

Cetl decentně použil místo v německém originále uvedeného spojení „*schmutzig-jüdischen*“ vančurovsky znějícího slovo „*čachrovat*“. Zde přeneseně použito v obou případech ve významu nepoctivě nebo pokoutně obchodovat i jednat nepoctivě, s postranními úmysly, tedy jednání, které by mohlo zastírat pravou povahu věcí.

Cetlova druhá teze o Novém nenabízí přímé srovnání s textem některé z 11 tezí, ale po analýze obsahu se nabízí hravý odkaz na čtvrtou a šestou tezi, v nichž se hovoří o světě představovaném a skutečném, o světském základu světa, který je rozpolcen a sám se sebou v rozporu. *Tento základ musí tedy být nejprve ve svém rozporu pochopen a potom odstraněním rozporu prakticky revolucionován* (4. teze).²³ 6. teze popisuje individuum jako souhrn společenských vztahů a Feuerbachovi vytýká, že je nucen *abstrahovat od chodu dějin a před-*

21 ENGELS, F. *Ludvík...*, s. 51.

22 NOVÝ, L. *Nekrology...*, s. 38.

23 ENGELS, F. *Ludvík...*, s. 52.

*pokládat abstraktní – izolované – lidské individuuum.*²⁴ Cetlova teze, doplněná o Wittgensteinovu tezi z *Traktátu*, pak zní:

Tak se docent Nový jevil jako voluntarista i jako fatalista, jako dřič i jako povaleč, jako filozof i jako sociolog, jako sexuální maniak i jako evangelický nesmělec, jako mluvkva i jako přívrženec teze „o čem nelze mluvit, o tom se má mlčet“, jako opilec i jako spáč v baru Honolulu atd. atd., aniž se chápalo, že se tím definiens stává průsečíkem projekcí definovatelů.²⁵

S podobnou reflexí nesnází při pokusech charakterizovat osobu, jejíž barvitý život lze zachytit kvůli nedostatečnému rozlišování zdánlivě pouze v protikladech, jsem se nedávno setkal při pokusu charakterizovat německého filozofa a spisovatele Petera Sloterdijka. Novinář Koen Haegens charakterizoval Sloterdijkova stanoviska následně: Sloterdijk je „levicový, pravicový, elitářsky sociálně demokratický liberál s originálními myšlenkami“.²⁶ Podobně jako Cetl hovoří i zmíněný novinář o osobě filozofa se sympatiemi. V jednom případě je to míněno s humornou nadsázkou, ve druhém vážně. Obojí hodnocení naznačuje, že některé osobnosti se vzpírají jednoduchým dichotomiím, jednoznačnému buď/anebo, s nimiž si běžně vystačíme, a že zdánlivě se vylučující označení téže osoby nemusí znamenat rozpor, relativizaci, ale pobídku k explikaci a přesnějšímu rozlišování. A přesnější rozlišování může poskytnout dobré důvody, proč může někdo být evangelický nesmělec, spáč v baru Honolulu i elitářský sociálně demokratický liberál. Z této perspektivy je u filozofů zřejmě důležitější, zda mají dobré nápady a napadají je originální a inspirativní myšlenky a spojení.

Marxova 4. teze zní:

Feuerbach vychází z faktu náboženského sebeodcizení, zdvojení světa na svět náboženský, představovaný, a na svět skutečný. Dělá vlastně to, že převádí náboženský svět na jeho světský základ. Nepozoruje, že po vykonání tohoto díla zbývá ještě udělat to hlavní. Skutečnost, že se světský základ odpoutává sám od sebe a ustavuje jako samostatná říše v oblacích, se dá totiž vysvětlit právě jen tím, že tento světský základ je sám rozpolcen a že je sám se sebou v rozporu. Tento základ

24 ENGELS, F. *Ludvík...*, s. 53.

25 NOVÝ, L. *Nekrology...*, s. 38.

26 „... linker, rechter, elitärer sozialdemokratischer Liberaler mit originellen Ideen“ – SLOTERDIJK, P. *Neue Zeilen und...*, s. 34.

musí tedy být nejprve ve svém rozporu pochopen a potom odstraněním rozporu prakticky revolucionován. Tedy například, když byla jako tajemství svaté rodiny objevena pozemská rodina, musí být tato pozemská rodina podrobena teoretické kritice a prakticky od základu přetvořena.²⁷

Cetl si s částí textu pohraje následujícím způsobem:

V úsilí pochopit jeho nepostižitelnou bytost se nepochopilo, že tajemství jeho bytosti nesmí být podrobena teoretické kritice a prakticky převráceno.²⁸

Slavná 11. teze zní: „Filozofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit.“ Marx se v ní pokusil koncentrovaně vyjádřit podstatu uvažování o dějinách v 19. století. Cetlova 4. teze: „Hodnotitelé chtěli docenta Nového rozmanitě měnit; jde však o to ho zachovat.“²⁹ Cetlova variace na 11. tezi byla napsána 1980. V roce 1973 vydal německý filozof Odo Marquard knihu věnovanou problémům filozofie dějin s názvem *Schwierigkeiten mit der Geschichtsphilosophie*, které začínají větou: „Filozofové dějin svět jen různě měnili, záleží na tom, abychom jej ušetřili.“³⁰ Zachovat, ušetřit může znamenat i uchovat ve stavu, který se při nedostatečném nebo povrchním rozlišování může zdát plný protikladů, nedostatků, neslučitelností nebo zastaralý. Něco uchovat znamená současně mít smysl pro minulost v přítomnosti, schopnost hypoplese a v případě nekrologů na živé i schopnost potěšit se za živa tím, co bylo a bude minulé.

Epilog pro posledního čtenáře

Nový se snažil při vědomí hraničnosti a konce lidského života poskytnout svým kolegům časově předsunutě potěšení, kterého by se většinou jeho kolegové z katedry nebo fakulty nemohli dočkat. Psal jim k významnému jubileu s určitým předstihem nekrology, kterými se mohli pobavit za svého života

27 ENGELS, F. *Ludvík...*, s. 52.

28 NOVÝ, L. *Nekrology...*, s. 38.

29 *Tamtéž*.

30 „Die Geschichtsphilosophen haben die Welt nur verschieden verändert; es kommt darauf an, sie zu verschönen.“ MARQUARD, O. *Schwierigkeiten...*, s. 13. Marquard si zde pohrává s významem slova „verschonen“ (uchovat) a „verschönen“ (zkrášlit, zpřijemnit). V kontextu jeho úvah to znamená, že svět může být zkrášlen již tím, že jej pouze uchováme.

a zpravidla ještě v den narozenin, kdy stále projevovali vitalitu a intelektuální svěžest. Jeho nekrology nabízely živým potěšení z pohledu na vlastní život *sub specie aeternitatis* a mohly i upozornit na to, že se v budoucnu může stát, že dotyčný filosof věnoval léta svého života psaní děl, o která po stěží určitelné době a po jeho smrti málokdo zavádí. V mezním případě by mohl každý filozof jednou přijít i o svého posledního čtenáře a skutečně upadnout v zapomnění. Spisovatel Julian Barnes popisuje variantu tématu nejistoty osudu díla a pozůstalosti, nad níž se v naší ukázce pozastavil Nový, následovně:

Nejdřív vás přestanou tisknout a pošlou vás do temných koutů antikvariátů a prodejních webových stránek. Potom, pokud máte to štěstí, krátký návrat na scénu a dotisk jednoho či dvou titulů. Pak zase konec, načež nastane období, kdy vás jako téma vnutí několika vysokoškolským studentům, kteří unaveně listují vašimi knihami a říkají si, proč jste toho museli napsat tolik. Nakonec nakladatelství zapomenou, akademický zájem povadne, společnost se změní a lidstvo se posune o kousek dál, zatímco evoluce bude vytrvale plnit svůj bezúčelný účel a měnit nás všechny v tvory odpovídající bakteriím a měňavkám. Je to nevyhnutelné. A v určité chvíli (která musí logicky nastat) bude mít spisovatel svého posledního čtenáře.³¹

Alespoň kousky z Kanta, Benthamů a Hegela se na katedrách filozofie dosud čtou a v lepším případě i studují. Nový, stejně jako Barnes a mnozí filozofové a spisovatelé od počátku dějin evropské filozofie a literatury před nimi, s nadhledem připomněl dimenzi pomíjivosti i neukončenosti filozofického snažení. Nový ji v první ukázce ze *Skeptické mezihry* kompenzuje zdůrazněním tradičního (pokud odoláme ve snaze o slovní hříčku použití slova „starého“) motivu neustávajícího filozofického úsilí při plném vědomí těchto mezí.

Při vědomí mezí se *Filozofové ve městě* pokouší oživit v časových diagonálách osobnosti těch, kteří budovali brněnskou katedru filozofie, kteří jsou přítomni v knihách, archivech, paměti a portrétech, byť již nehlasují o dalších osudech tenké filozofické linie, která je spjata s Katedrou filozofie v Brně, těch filozofů, kteří budou bytší, ale po určitou dobu budou zprostředkovávat filozofii dalším, kteří budou bytší a kteří mohou mít svého prvního i posledního čtenáře.

31 BARNES, J. *Žádný důvod...*, 220.

Seznam použitých zdrojů

- BARNES, Julian. *Žádný důvod k obavám*. Přeložil Petr FANTYS. Praha: Odeon 2010. Světová knihovna (od 2000), sv. 88.
- BRÁZDA, Radim – JASTRZEMBSKÁ, Zdeňka. Problémy sebereprodukce ve filozofii I: Funesův syndrom. *Pro-Fil* 2016, 17(2), s. 15–29.
- BLAHYNKA, Milan – VLAŠÍN, Štěpán. *Řád nové tvorby: Vladislav Vančura*. Praha: Svoboda 1972.
- CETL, Jiří. *Ale vždyť to byli filozofové: filozofické apokryfy*. Brno: Doplněk 2000.
- ENGELS, Friedrich. *Ludvík Feuerbach a vyústění německé klasické filosofie*. Přeložil Ladislav ŠTOLL. Praha: Svoboda, 1949. Velká knihovna marxismu a leninismu, sv. 6.
- GABRIEL, Jiří. Brněnský filozofický seminář. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita 1993, B40, s. 71–75.
- MARQUARD, Odo. *Schwierigkeiten mit der Geschichtsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp 2017.
- NOVÁK, Mirko. Otázka hudby hrané k práci a hudby reprodukováné do veřejného prostoru. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita 1954, B2, s. 178–179.
- NOVÝ, Lubomír. *Nekrology na živé*. Brno 1988.
- NOVÝ, Lubomír. *Filozofie v neklidné době*. Praha: Český spisovatel 1965.
- GABRIEL, Jiří – KROB, Josef – PAVLINCOVÁ, Helena – ZOUHAR, Jan. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita 1998.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen*: [Einleitung 2]. Abgeschlossen ca. 22. 12. 1874. Elektronická edice Nietzsche Source [online, cit. 22. 2. 2019]. Dostupné z <<http://www.nietzschesource.org/#eKGWB>>.
- RISSE, Wilhelm. *Bibliographia Logica: Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte. Band I, 1472–1800*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung 1965.
- RISSE, Wilhelm. *Bibliographia philosophica vetus*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung 1998.
- SKÁCEL, Jan. *Co zbylo z anděla*. Praha: Československý spisovatel 1960.
- SLOTERDIJK, Peter. *Neue Zeilen und Tage: Notizen 2011–2013*. Berlin: Suhrkamp Verlag 2018.

doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
brazda@phil.muni.cz